Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1953

A. Vasiliev, An edict of the emperor Justinian II, September 688. (An offprint from *Speculum. A Journal of mediaeval Studies*, vol. XVIII, January-1943, No 1). 8ον σ. 1 - 13.

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.9300](https://doi.org/10.12681/makedonika.9300)

Copyright © 2016, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (2017). A. Vasiliev, An edict of the emperor Justinian II, September 688. (An offprint from *Speculum. A Journal of mediaeval Studies*, vol. XVIII, January- 1943, No 1). 8ον σ. 1 - 13. *Μακεδονικά*, 2, 748-761.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9300>

A. Vasiliev, *An edict of the emperor Justinian II*, September 688. (An offprint from *Speculum. A Journal of mediaeval Studies*, vol. XVIII, January - 1943, No 1). 8ον σ. 1 - 13.

Ὁ Δήμιτσας, ὅτε τὸ 1886 διήρχετο ἐκ Θεσσαλονίκης, πληροφορηθεὶς ὅτι εἶχον εὗρεθῇ δύο μεγάλοι ἐνεπιγράφοι πλάκες, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεταφερθῇ εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ εἶχον ἐναποτεθῇ εἰς ἓν δωμάτιον αὐτοῦ, ἐζήτησε τῇ ἐπεμβάσει τοῦ τότε μητροπολίτου· νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἄδεια νὰ τὰς ἴδῃ. Ἡ ἄδεια τοῦ ἐδόθη, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀντὶ νὰ εὕρῃ ἀκεραίας τὰς πλάκας εὗρεν αὐτὰς τεθραυσμένας εἰς 30 - 40 τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ χώρου δὲν κατώρθωσε νὰ συναρμολογήσῃ, διὰ νὰ ἀντιγράψῃ ὁλόκληρον τὴν ἐπιγραφὴν. Διὰ τοῦτο περιορίσθη νὰ ἀντιγράψῃ τὰ δύο μόνον μεγαλύτερα τεμάχια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐδημοσίευσε, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὸ περιεχόμενον, οὐδ' ὅτι ἀνῆκον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν.

Δύο ἔτη βραδύτερον (1888) ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου ἐπληροφορήθη περὶ τῆς ὑπάρξεως δύο μεγάλων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐξαχθῇ κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ δαπέδου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ εἶχον μεταφερθῇ εἰς τὸ Διοικητήριον, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ τύχῃ ἀδείας ὅπως τὰς ἴδῃ.

Κατὰ τὴν 7ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1891 κατὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ παλαιοῦ Διοικητηρίου ἀνεκάλυψε τεμάχιον ἐνεπιγράφου πλακός, τὸ ὁποῖον καὶ ἐσχέτισε πρὸς τὰ δημοσιευθέντα πρότερον ὑπὸ τοῦ Δήμιτσα ἀποσπάσματα. Τὰ ὑπόλοιπα κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Παπαγεωργίου, ὅπως καὶ ὅλα τὰ μάρμαρα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ 1873 εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Διοικητηρίου κατὰ διαταγὴν τοῦ βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης Μιντὰτ πασᾶ, εἶχον ἤδη ἐντοιχισθῇ εἰς τὰ θεμέλια τοῦ ἀνεγειρομένου νέου Διοικητηρίου.

Ὁ Παπαγεωργίου ἀντέγραψε τὸ σφζόμενον τμήμα καὶ ὀρθῶς ἐσχέτισεν αὐτὸ πρὸς τὰ δύο ὑπὸ τοῦ Δήμιτσα δημοσιευθέντα καὶ θεωρηθέντα ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀνήκοντα εἰς δύο διαφόρους ἐπιγραφὰς καὶ ἀνεγνώρισεν ἐπίσης ὀρθῶς ὅτι πρόκειται περὶ τμημάτων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις ἀνεφέρετο εἰς δωρεὰν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἀλικῆς τινος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετὰ τὴν νικηφόρον αὐτοῦ κατὰ τῶν Σλάβων τοῦ Στρυμόνος ἐκστρατείαν, διὰ νὰ χρησιμεύουν τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς ὑπὲρ τῆς φωταγωγίας τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπηρετούντων κληρικῶν (ὑπὲρ καὶ τῆς ἱερατικῆς ὑποουργίας).¹

¹ Petros N. Papageorgiou, Un édit de l'empereur Justinien II, en faveur de la basilique de saint Démétrios à Salonique d'après une inscription déterrée dans la basilique même. (Avec un fac-simile). (A l'occa-

Τρία ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Στέφανος Δραγούμης ἐπληροφόρησε δι' ἐπιστολῆς τὸν Παπαγεωργίου ὅτι ἀνεῦρε τὰ δύο τεμάχια τοῦ Δήμιτσα, τὰ συνηρμολόγησε καὶ τὰ ἀνέγνωσε, τὸ δὲ 1907 κατὰ ἐκκαφάς, γενομένας ἐν τῷ Ἁγίῳ Δημητρίῳ, ἀνευρέθη καὶ νέον τεμάχιον εἰς τὴν βορείαν αὐλὴν τοῦ ναοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων τούτων στοιχείων ὁ Παπαγεωργίου ἀνεθεώρησε τὴν ἐργασίαν του καὶ ἀνεδημοσίευσε τὸ κείμενον τῶν τεμαχίων τῆς ἐπιγραφῆς συμπληρωμένον καὶ διωρθωμένον,¹ ἐβεβαιώθη δ' ἐκ νέου ὅτι πρόκειται περὶ διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ὅστις μάλιστα ἐπεσκέφθη αὐτοπροσώπως τὴν Θεσσαλονίκην. Ὡς πρὸς τὴν δωρηθεῖσαν ἀλικὴν ὁ Παπαγεωργίου πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀλικῆς τοῦ Κίτρους, τῆς καὶ μέχρι σήμερον ἐν ἐνεργείᾳ.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1936 ἡ Πρωσσικὴ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν παρέδωσε μεταξὺ ἄλλων εἰς τὸν καθηγητὴν Edson, ἀναλαβόντα τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Μακεδονίας, καὶ χειρόγραφον τοῦ φιλολόγου von Purgold, ὅστις εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸ 1885, περιέχον ἀντίγραφα ἐπιγραφῶν ἐκ Θεσσαλονίκης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τῆς περὶ ἧς πρόκειται. Αὕτη κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ von Purgold εἶχεν εὑρεθῇ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Τὸ μάρμαρον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, εἶχε πάχος τριῶν ἑκατοστῶν, μῆκος τεσσάρων μέτρων καὶ πλάτος 1,20. Ὁ Purgold συνηρμολόγησε περισσότερα τῶν ἑβδομήκοντα τεμαχίων, μόνον δὲ δύο ἔμειναν ἐκτὸς τῆς συναρμολογήσεως. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναρμολογηθέντος τούτου ὕλικου ὁ Purgold ἔλαβεν ἔκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔγινε καὶ ἀντίγραφον καὶ βραδύτερον καὶ φωτογραφία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Edson δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀσχοληθῇ εἰ μὴ μόνον μὲ τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφάς, παρέδωσε τὰ ὑπάρχοντα ἀντίγραφα τῇ συναινέσει τῆς Ἀκαδημίας εἰς τὸν ἐπιφανῆ βυζαντινολόγον Vasiliev πρὸς μελέτην καὶ δημοσίευσιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Οὗτος, μελετήσας τὸ κείμενον καὶ συμπληρώσας κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ὑπάρχοντα χάσματα, προέβη εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ κειμένου εἰς τὸ προκείμενον ἄρθρον. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου ἡσχολήθη περὶ τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ὁ Grégoire, ὅστις καὶ προέβη εἰς διορθώσεις τινὰς τῶν συμπληρώσεων τοῦ Vasiliev, καθὼς καὶ νέας συμπληρώσεις, καὶ ἀνεδημοσίευσεν τὸ κείμενον βελτιωμένον μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.²

Σχολιάζων ἱστορικῶς ὁ Vasiliev τὴν ἐπιγραφὴν συμφωνεῖ μὲ τὸν

sion du II. Congrès d' archéologie chrétienne à Rome). Leipzig, B.G. Teubner, 1900. 4ον σ. 12.

¹ Ἐν BZ XVII (1908) 354 - 360. Τὴν ἐργασίαν ταύτην τοῦ Παπαγεωργίου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδω, διότι δυστυχῶς ὁ τόμος τῆς BZ λείπει ἐκ τῆς σειρᾶς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

² Henri Grégoire, Un édit de l' empereur Justinien II, daté de Septembre 688. Byzantion XII (1944 - 1945) σ. 119 - 124α.

Παπαγεωργίου ότι αὕτη πρέπει νά ἀποδοῖῃ εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β', πλὴν ἄλλων καὶ διότι, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' οὐδέποτε ἐπεσκέφθη τὴν Θεσσαλονίκην. Συμφωνεῖ ἐπίσης μὲ τὸν Παπαγεωργίου ότι ἡ δωρεὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐγένετο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Σλάβων.

Ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τούτου κάμνει βραχεῖαν ἐπισκόπησιν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἐνοχλήσεων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐκ μέρους τῶν Σλάβων. Ἡ Θεσσαλονίκη κατ' αὐτὸν περιεβάλλετο τότε ὑπὸ τῶν σλαβικῶν φύλων, τὰ ὅποια ἐξήντλουν ὅλην αὐτῶν τὴν δραστηριότητα, διὰ νά κατακτήσουν τὴν πόλιν, τὴν προστατευομένην ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν καὶ κατὰ τὴν τοπικὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Οἱ Σλάβοι εἶχον ἤδη στόλον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἐπεχείρουν ἀποβάσεις δι' αὐτοῦ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Σκοπὸς αὐτῶν δὲν ἦτο μόνον ἡ λεηλασία τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ ἡ κατάκτησις καὶ ἐγκατάστασις εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην παραθαλασσίαν πόλιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Β' κατὰ τὴν νικηφόρον αὐτοῦ ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκλαβινιῶν ἐφθίμην εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς αὐτὴν καὶ μετόπισθε 30.000 αἰχμαλώτων εἰς τὴν Βιθυνίαν, ἐξ ὧν κατήρτισεν ἰδιαίτερον στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε «*περιούσιον λαόν*» (a supernumerary corps), ὁ ὁποῖος ὅμως περιούσιος λαός, ἀποσταλεὶς βραδύτερον κατὰ τῶν Ἀράβων, κατεπρόδωσε τὸν βασιλέα. Ἡ νικηφόρος αὕτη ἐκστρατεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Σλάβων ἀποτελεῖ σημεῖον κρίσιμον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σχέσεων Σλάβων καὶ Θεσσαλονίκης. Ἐκτοτε ἡ Θεσσαλονίκη δὲν ἠνωχλήθη ὑπὸ τῶν γειτονευόντων Σλάβων. Ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει τὴν γνώμην, ότι ἐν συναφεῖᾳ πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (688) ἐξεχριστιανίσθησαν οἱ Σλάβοι τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, πιστεύει δὲ ότι οἱ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετοικισθέντες ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ καὶ μάλιστα ότι ἰδρύνθη δι' αὐτοὺς καὶ ἰδίᾳ ἐπισκοπὴ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς τοὺς ἐν τῷ διατάγματι μνημονευομένους ἀορίστως πολέμους καὶ νίκας κατὰ τῶν πολέμιων στηριζόμενος κυρίως εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν αὐτῶν θεωρεῖ ὡς ἀναφερομένους εἰς πολέμους καὶ νίκας τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν Σλάβων καὶ τῶν Βουλγάρων, μολοντί οὐδαμοῦ γίνεται μνεία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν.

Εἰσερχόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐπιγραφῆς διαφωνεῖ πρὸς τὸν Παπαγεωργίου ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως *ἀλικῆς* καὶ τῆς τοποθετήσεως αὐτῆς εἰς τὸ Κίτρος. Ἐρμηνεύων τὴν φράσιν τοῦ κειμένου «*πᾶσαν τὴν ἀλικὴν τὴν οὖσαν καὶ προσπαρακειμένην ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέῳ μεγαλοπόλει*» ὡς σημαίνουσιν «*πᾶσαν τὴν ἀλικὴν τὴν κειμένην πλησίον (τοῦ ναοῦ) ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ τῶν Θεσσαλονικέων*» πιστεύει ότι ἡ ἀλικὴ ἔκειτο ἐντὸς τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ δὲ λέξις

δὲν δηλοῦ τὸ ἀλοπήγιον, τὴν ἀβαθὴν δηλαδὴ λιμνοθάλασσαν, ἐν ἣ ἅλεις πηγνυνται, ἀλλὰ τὴν ἀποθήκην, τὸ κατάστημα (salt shop, salt store) ἁλατος, τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύετο τὸ κράτος. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει τὸ ζήτημα τοῦ κρατικοῦ μονοπωλίου τοῦ ἁλατος ἥδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων μέχρι τῶν βυζαντινῶν, πιστεύει δὲ ὅτι ὑπῆρχεν ὑποχρέωσις χορηγήσεως ἁλατος εἰς τοὺς στρατιωτικούς.

Ἐν τέλει ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ σπουδαιότης τῆς ἐπιγραφῆς ἔγκειται εἰς τρία κυρίως σημεῖα. Πρῶτον ὅτι μᾶς δίδει τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς παρουσίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ διατάγματος (Σεπτέμβριος 688). Δεύτερον ὅτι μᾶς δίδει τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον Πέτρου. Μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζομεν ἀρχιεπισκόπους Θεσσαλονίκης περὶ τοὺς χρόνους τούτους, τὸ μὲν 649 τὸν Παῦλον, τὸ 680 τὸν Ἰωάννην καὶ τὸ 690 τὸν Σέργιον. Ἡδὴ προστίθεται καὶ ὁ Πέτρος. Τρίτον ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀποθήκη ἁλατος, τοῦθ' ὅπερ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰς ἀποθήκας ταύτας κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἐξεμεταλλεύετο τὸ κράτος, ὅπως συνέβαινε κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Χάριτες ὀφείλονται εἰς τὸν ἐπιφανῆ βυζαντινολόγον διὰ τὴν δημοσίευσιν καὶ τὸν σχολιασμόν τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορικὴ σπουδαιότης οὐδένα λανθάνει. Ἡ σημασία τῆς ἐπιγραφῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀγώνων τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῶν Σλάβων εἶναι μεγίστη, διότι, ὅπως λέγει καὶ ὁ συγγραφεύς, σημειώνει τὸ νικηφόρον αὐτῶν τέρμα. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, ἔχει μεγίστην σημασίαν, διότι ἐξ αὐτῆς μαυθάνομεν ὅτι ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ μεγαλοπόλει ἐώρτασεν ὁ νικητὴς αὐτοκράτωρ τὰ νικητήρια, ἀποδώσας τὴν νίκην εἰς τὸν προστάτην αὐτῆς ἄγιον καὶ διότι τὰ νικητήρια ταῦτα σημειώνουν τὸ τέρμα τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ἡ πόλις ἐπανειλημμένως ἐκ τῶν ληστρικῶν ἐπιθέσεων τῶν σλαβικῶν σιτῶν.

Ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ὥς ἔδειξεν ὁ Παπαγεωργίου, ἐβεβαίωσε δὲ τώρα καὶ ὁ συγγραφεύς, οὐδεμία δύναται νὰ ἐγερθῇ ἀμφιβολία.

Ὅτι ἐπίσης ἡ ἐπιγραφὴ μᾶς δίδει τὸ ὄνομα καὶ τὸν χρόνον ἐνὸς ἀγνώστου τέως ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον ὅμως σημεῖον, τὸ ὁποῖον ὑποστηρίζει ὁ συγγραφεύς, ὅτι δηλ. ἀλικὴν ἢ ἐπιγραφὴ ἐννοεῖ ἀποθήκην ἢ κατάστημα πωλήσεως ἁλατος κρατικόν, δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν, ὅπως δὲν συμφώνησε καὶ ὁ Grégoire. Ὑποθέτω ὅτι τὸν συγγραφεῖα παρεπλήνησεν ἡ φράσις «τὴν ἀλικὴν τὴν οὖσαν καὶ προσπαράκειμένην ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέῳ μεγαλοπόλει», καὶ δὴ αἱ λέξεις οὖσαν καὶ ἐν ταύτῃ. Ἀλλὰ τὸ μὲν

οὖσαν σημαίνει συνήθως ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἐγγράφων ἀπλῶς τὴν ὑπάρχουσαν, τὴν ὑφισταμένην καὶ οὐχὶ τὴν εὐρισκομένην κάπου, τὸ δὲ ἐν ταύτῃ εἶναι συνήθης κακόζηλος ἐξαρχαῖσμός τοῦ δηλωδεστέρου εἰς αὐτήν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα δηλοῖ τὸ δισύνθετον προσπαρακειμένην, τὸ ὅποιον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸ κειμένην.¹ Ὅθεν ὁρθῶς διέγνω ὁ Grégoire ὅτι πρόκειται περὶ ἀλικῆς, ἥτοι ἀλοπηγίου, εὐρισκομένης μὲν εἰς τὴν ἐγγὺς περιοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς (*extra muros*), ἴσως παρὰ τὸν ἐγγὺς καὶ δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης ρέοντα Γαλλικὸν ποταμόν. Δὲν συμφωνῶ ὅμως μαζί του ὅτι ὁ Γαλλικὸς διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς ἀλικῆς ταύτης, διότι τὸ ἀρκτικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ γ εἶναι ἄλογον (*irrational*), ἀντὶ Ἀλικός. Ὁ ἀρχαῖος ποταμὸς Ἐχέδωρος, ὡς ἐσημειώσαμεν ἤδη,² σημειοῦται ἤδη εἰς τὴν *Tabulam Peutingerianam* μὲ πακείμενον σταθμὸν *Gallicum*, πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου προφανῶς ἔχει σχέσιν καὶ τὸ νεώτερον ὄνομα τοῦ ποταμοῦ, ἡ δὲ ἀνάπτυξις ἀλόγου γ ἐν ἀρχῇ λέξεως, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ ἀδροῦ φωνήεντος α ἄνευ προηγουμένου ἄρθρου, ὀλίγον εἶναι πιθανή. Ἐλέχθη βεβαίως καὶ λέγεται διαλεκτικῶς οἱ *jállloi*, ἀλλ' οὐδέποτε ἐντεῦθεν γᾶλλος ἀντὶ ἄλλος.

Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀλικῆς ταύτης ὑπάρχει ἀμφισβήτησις. Ὁ Παπαγεωργίου ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας τῶν περιγηγῶν καὶ τὴν σημερινὴν κατάστασιν ἐταύτισε τὴν ἀλικὴν ταύτην πρὸς τὴν καὶ σήμερον ἐν ἐνεργείᾳ ἀλικὴν τοῦ Κίτρου. Τὴν τοποθέτησιν ταύτην ὁρθῶς ἀπορρίπτει ὁ Vasiliev διὰ τὴν μεγάλην ἀπόστασιν. Πολὺ πλησιέστερα, καὶ δὴ ἀπὸ θαλάσσης, εἶναι ἡ ἀλικὴ τοῦ Ἐμβόλου, τοῦ σήμερον καλουμένου Καρὰ—μπουρνοῦ. Περισσότερον ὅμως πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἡ γνώμη τοῦ Grégoire, ὅστις τοποθετεῖ τὴν ἀλικὴν παρὰ τὸν Γαλλικόν. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι ἡ τοποθέτησις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὴν βορείως τοῦ σημερινοῦ Νάρες καὶ δυτικῶς τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς εὐρισκομένην μικρὰν ἀλμυρὰν λίμνην (*Adzi Göl*), ἐκ τῆς ὁποίας καὶ σήμερον οἱ περίοικοι προμηθεύονται κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἄλας, διότι ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, μολονότι μικροτέρα τῆς τοῦ Κίτρου, εἶναι ἀρκετὴ καὶ δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ προσπαρακειμένην τῆς ἐπιγραφῆς. Νομίζω μᾶλλον ὅτι ἡ ἀλικὴ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἢ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Γαλλικοῦ ἢ τὸ πολὺ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ, μολονότι σήμερον οὐδεμία τοιαύτη ὑφίσταται. Ἐπισκεφθεὶς τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Γαλλικοῦ προσφυγικὸν χωρίον Κασκάρκαν, καθὼς καὶ τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ Χαλάστραν (Κουλακιάν), ἐπληροφορήθη παρὰ τῶν χωρικῶν

¹ Πρβλ. καὶ τὸ ἐν τοῖς θαύμασι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου «τῶν προσπαρακειμένων τῇ θεοσώτῃ ταύτῃ πόλει Σκλαβίνων», παρὰ Migne, PG τ. 116 στ. 149 B.

² Βλ. ἀν. σ. 731.

ὅτι τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐδάφη τῶν χωρίων τούτων εἶναι ἀλμυρά, πολ-
 λαχοῦ δὲ κατὰ τὸ θέρος ξηρανθεὶ ἄλας, τὸ ὁποῖον περισυλλέγουσιν οἱ χωρικοί.
 Τοῦτο προφανῶς εἶναι τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος *χαλαστραῖον νίτρον*,¹
 ἢ δὲ λίμνη, ἐξ ἧς τοῦτο ἐλαμβάνετο, προφανῶς ἦτο λιμνοθάλασσά τις ἢ
 ἐλώδης ἔκτασις ὑφ'ἀλμυρος περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ, τὴν ὁποίαν ἀνα-
 φέρει ἤδη ὁ Ἡρόδοτος, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐξέβαλλε καὶ ὁ Γαλλικός.²
 Σήμερον λόγῳ τῶν προσχώσεων τῶν ποταμῶν ἡ λίμνη ἔχει μεταβληθῇ εἰς
 ἀλιτενὴ πεδιάδα, τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα νὰ ὑφίστατο
 λιμνώδης ἔκτασις καὶ ἀλική, προσπαρκακιμένη τῇ Θεσσαλονίκῃ, ἀφ' οὗ καὶ
 σήμερον ἀκόμη πολλαχοῦ τῆς περιοχῆς πηγύνονται ἢ ξηρανθοῦσιν αὐτόματοι
 ἄλας καὶ περισυλλέγονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν.

Ὡς πρὸς τὸ μονοπώλιον τοῦ ἁλατος παρατηρῶ ὅτι, καὶ ἂν δὲν
 ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, πάντως θὰ ὑπῆρχον κρατικά δικαιώματα ἐπὶ
 τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πωλήσεως αὐτοῦ. Ἐν ἐνετικῷ ἐγγράφῳ, οὗ ἀποσπά-
 σματι ἐδημοσίευσεν ὁ Μέρτζιος,³ ἡ ἐνετικὴ γερουσία παρέχει τὸ δικαίωμα
 εἰς τὸν διεξάγοντα τὰς μετὰ τῶν Τούρκων δισπραγματεύσεις νὰ ὑποσχεθῇ
 «εἰς τὸν Τοῦρκον ὅτι θὰ ἔχη τὸ ἴδιον προνόμιον, πού εἶχε καὶ ἐπὶ τῆς
 ἐποχῆς τοῦ Δεσπότη ἐπὶ τοῦ ἁλατος»· «πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἁλατος προνο-
 μίου ὁ δεσπότης ἐδίδεν εἰς τὸν Τοῦρκον κατ' ἔτος καὶ 100.000 ἄσπρων».
 Ἐκ τῆς πληροφροῦν ταύτης ὅχι μόνον πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξίς τοῦ δι-
 καιώματος, ἀλλ' ἴσως καὶ τὸ ὅτι τὰ ἐξ αὐτοῦ ἔσοδα ἦσαν σημαντικά.
 Ἀμφίβολον θεωρῶ τὸ ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ εἶχον εἰδικῶς καθωρισμένα ἐπὶ
 τοῦ ἁλατος δικαιώματα. Νομίζω μᾶλλον ὅτι ἡ εἰδικὴ μνεῖα αὐτῶν ἐν τῇ
 ἐπιγραφῇ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποτροπὴν συνήθων ἐκ μέρους αὐτῶν αὐθαιρεσιῶν.
 Ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς:

Ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' οὐδέποτε ἐπε-
 σκέφθη τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν εἶναι ἀκριβής. Διέφυγεν αὐτὸν ἢ ὑπὸ τοῦ

¹ Στέφανος Βυζάντιος ἐν λ. Χαλάστρα, πόλις Θυράκης, περὶ τὸν Θερμαῖον
 κόλπον... ἔστι καὶ λίμνη τῇ πόλει ὁμώνυμος.—Σουΐδας ἐν λ. Χαλαστραῖον νί-
 τρον, ἀπὸ Χαλάστρας τῆς ἐν Μακεδονίᾳ λίμνης.—Ἡσύχιος ἐν λ. Χαλαστραίων
 συνῶν [πόλις τῆς Μακεδονίας καὶ λίμνη ἐνθα τὸ Χαλαστραῖον νίτρον γεγέννηται].—Κατὰ
 τὸν Στράβωνα (330,21) ἡ Χαλάστρα ὑπῆρξε μία τῶν ὑπὸ τοῦ Κασσιανδρου εἰς τὴν
 Θεσσαλονίκην συνοικισθεισῶν πόλεων.

² Ἡρόδοτος, VII, 124, ἐπορεύετο δὲ (Ξέρξης)... ἐπὶ ποταμὸν Χεῖδωρον (=Ἐχέ-
 δωρον), ὅς ἐκ Κρηστωνναίων ἀρξάμενος ῥέει διὰ Μυγδονίης < τῆς > χώρας καὶ ἐξεῖ
 παρὰ τὸ ἔλος τὸ ἀπ' Ἀξίῳ ποταμῷ.—Πρὸς τὸ ἔλος τοῦτο ταυτίζει τὴν λίμνην τῆς
 Χαλάστρας καὶ ὁ Oserhammer ἐν RE λ. Chalastra 2. Ὁ ταυτισμὸς ὑπὸ τοῦ Tafel
 (Thessalonica σ. 283) τῆς λίμνης Χαλάστρας πρὸς τινὰ ὑπὸ τοῦ Hadji Kalfa ἀνα-
 φερομένην ἀλμυρὰν λίμνην Jaidzilar (Γιοντζιλάρ;) εἶναι πολὺ ἀμφίβολος.

³ Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 66.

ἀειμνήστου Γεωργίου Οἰκονόμου δημοσιευθεῖσα ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπιγραφὴ περὶ προσευχῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῷ πανσέπτῳ οἴκῳ τοῦ Δημητρίου, ἣτις ἀναμφισβητήτως ἀνήκει εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Α΄.¹

Ἐπίσης ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως ὅτι τὰ σλαβικὰ φύλα κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα εἶχον περικυκλώσει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅτι εἶχον ἀποκτήσει καὶ στόλον, δι' οὗ ἐνήργουν ἀποβάσεις εἰς τὰς νήσους, καὶ ὅτι ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης οὐχὶ χάριν λείας, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν παρθηλασσίαν ταύτην πόλιν, νομίζω ὅτι εἶναι διατυπωμένη μετὰ τινος ὑπερβολῆς, δίδουσα ἄφορμὴν εἰς τὸν ἀπειρότερον ἀναγνώστην νὰ ὑποθῇ ὅτι τὰ σλαβικὰ φύλα ἦσαν συγκεκροτημένα εἰς ἐνιαῖον κράτος. Οἱ Σλάβοι κατὰ φυλάς καὶ πατριὰς ζῶντες καὶ ποιμενικὸν ὄνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση διάγοντες βίον² εἶχον ἐγκατασταθῇ κυρίως εἰς τὰ περὶ τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Σιτυμόνος ὄρη χωρὶς ποτε νὰ ἀποτελέσουν ἴδιον κράτος.

Ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Λέοντος³ προκύπτει πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ περαιοθέντα ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως σλαβικὰ φύλα δὲν ἔμειναν ἀπολύτως ἐλεύθερα, ἀλλ' ἐβιάσθησαν νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους, διατηροῦντα ὅμως μέχρι τινὸς ἰδίου ἄρχοντα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐξ αὐτῶν *ὀχλήσεις καὶ πολέμους* ὀνομάζει *ἀνταρσίας*. Παραθέτω τὸ σχετικὸν χωρίον ὑπογραμμίζων τὰ χαρακτηριστικὰς φράσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη μέχρι τοῦδε ὅση ἔπρεπε προσοχή.

«*48'. Καὶ τὰ Σκλαβικὰ δὲ ἔθνη ὁμοδίαιτά τε ἦσαν καὶ ὁμότροπα ἀλλήλοις καὶ ἐλεύθερα, μηδαμῶς δουλοῦσθαι ἢ ἄρχεσθαι πειθόμενα, καὶ μάλιστα ὅτε πέρα τοῦ Δουνάβεως κατόικουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα περαιοθέντα, καὶ οἷονεὶ βιασθέντα δέξασθαι τὴν δουλείαν, οὐκ εἰέρῃ ἡδέως πείθεσθαι ἤθελον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἑαυτοῖς· κρεῖττον γὰρ ἡγοῦντο ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς αὐτῶν φυλῆς φθείρεσθαι, ἢ τοῖς Ρωμαίοις δουλεύειν καὶ ὑποκλίνεσθαι νόμοις. Οἱ δὲ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος τὸν ἁγιασμὸν καταδεξάμενοι ἄχρι τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν τοῦτο, ὅσον κατὰ αὐτοὺς, εἰς ἀρχαίως ἐλευθερίας συνήθειαν διατηροῦνται.* ρα'. Ταῦτα δὲ ὁ ἡμέτερος ἐν θείᾳ τῇ λήξει γενόμενος πατὴρ καὶ Ρωμαίων αὐ-

¹ Γ. Οἰκονόμου, 'Ο Ἰουστινιανὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν 'Αρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1918 σ. 41 - 52. 'Ο Οἰκονόμος ὀρθῶς διακρίνει καὶ αὐτὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν καὶ ἀναφερομένην εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Α' ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Παπαγεωργίου δημοσιευθείσης καὶ εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β' ἀποδοθείσης. Τὴν πραγματείαν τοῦ Οἰκονόμου μοῦ ὑπενεθύμισεν ὁ συνάδελφος κ. Α. Ζυγγόπουλος.

² 'Ο Λέων ἐν τοῖς Τακτικοῖς (Migne S.G. τ. 107 σ. 970) ῥητῶς λέγει ὅτι οἱ Σλάβοι *περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κέγχρου*, «δυσχερῶς φέροντες τοὺς ἄλλους τῆς γεωργίας πόνους, διὰ τὸ ἐλευθεριωτέραν μᾶλλον φιλεῖν αὐτὰ τὴν διαγωγὴν ποιεῖσθαι καὶ ἄπονον, ἢ σὺν πολλῇ κόπῃ πολυτέλειαν βρωμάτων ἢ χρημάτων ἐπικησασθαι».

³ "Ενθ' ἀν. σ. 968 κέ.

τοκράτωρ Βασίλειος τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἔπεισε μεταστῆναι, καὶ Γραικώσας, καὶ ἄρχουσι κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τύπον ὑποτάξας, καὶ βαπτίσματι τιμήσας, τῆς τε δουλείας ἡλευθέρωσε τῶν ἑαυτῶν ἀρχόντων, καὶ στρατεύεσθαι κατὰ τῶν Ῥωμαίοις πολεμούντων ἐθνῶν ἔξεπαίδευσεν οὕτω πως ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακείμενος, διὸ καὶ ἀμερίμνους Ῥωμαίους ἐκ τῆς πολλάκις ἀπὸ Σκλάβων γενομένης ἀνταρσίας ἐποίησε, πολλὰς ὑπ' ἐκείνων ὀχλήσεις καὶ πολέμους τοῖς πάλαι χρόνοις ὑπομείναντας.»

Τὰ λεγόμενα ταῦτα ὑπὸ τοῦ Λέοντος φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιφατικά, ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτῶν εἶναι, νομίζω, σαφὴς καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἱστορίαν. Τὰ σλαβικά φύλα, περαιωθέντα ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστροῦ, ἐβιάσθησαν νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, διετήρησαν ὅμως ἰδίους ἄρχοντας, προφανῶς φυλάρχους, μὴ θελήσαντα νὰ ὑποταγῶσι τελείως εἰς τοὺς Ῥωμαίους νόμους. Οὕτω καὶ μετὰ τὴν βάπτισιν αὐτῶν ἐξηκολούθουν μέχρι καὶ τῶν χρόνων τοῦ Λέοντος νὰ διατηρῶσι τὴν συνήθειαν τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν γενομένων κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Τριπολίτου τὸ 904. Ὁ Ἰωάννης ὁ Καμενιάτης ὁμιλεῖ περὶ πλησιοχώρων Σκλαβήνων, τῆς τοξικῆς ἐμπείρων, τελούντων ἄλλων μὲν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεσσαλονίκης, ἄλλων δὲ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σιρυνμόνος, ὧν οἱ ἄρχοντες, κληθέντες ἐπανειλημμένως δι' ἐπιστολῶν, ἵνα ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, δὲν προσῆλθον, πλὴν τινων εὐαριθμητῶν καὶ πρὸς τὴν μάχην ἀπαρασκεύων.¹ Τοῦτο δηλοῖ ὅτι δὲν ἦσαν ἐντεταγμένοι εἰς τὰ θεματικά στρατεύματα, ἀλλ' ἦσαν οἰονεὶ ἐλεύθεροι σύμμαχοι² ὑπὸ ἰδίους τελούντες πονηροτάτους ἄρχοντας, ὅπως δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν πρῶτοι αὐτοί, οἱ ἡγούμενοι τῶν εὐαριθμητῶν Σκλαβήνων, ἀνοίξαντες λάθρα τὴν πύλην τῆς Ἀκροπόλεως ἔφυγον, διὰ νὰ σωθῶσιν ἐκ τοῦ κινδύνου.³ Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν ἐκ τῶν πηγῶν ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης σλαβικά στρατεύματα ὑπὸ Ἑλλήνα στρατηγόν, τὸν Προκόπιον, ἐμάχοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν τῶν δυτικῶν θεμάτων κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ Σαρακηνῶν.⁴

Ἡ συνεργασία τῶν Σλάβων μετὰ τῶν Βουλγάρων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' δεικνύει ὅτι οὗτοι προήρχοντο κυρίως ἐκ βορειότερων μερῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Θεοφάνους ὅτι οἱ Βούλγαροι, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν ἐντεῦ-

¹ Ἰωάννης Καμενιάτης Βόνν. 514, 19 κέ.

² Οὕτως ἀποκαλεῖ αὐτοὺς καὶ ὁ Καμενιάτης Βόνν. 515, 20. Οὕτω δὲ τῆς ἀπὸ τῶν συμμάχων Σκλαβήνων ἀποβουκοληθέντες ἐλπίδος.

³ Ἐνθ' ἀν. 515, 15. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ τῶν Σκλαβήνων ἡγούμενοι, πάλαι προμελετήσαντες τοῦτο καὶ τὰς κλεῖδας τῶν πυλῶν προὔφελλόμενοι.

⁴ Πρβλ. Στ. Π. Κυριακίδου, Θεσσαλονίκια μελετήματα, Θεσσαλονίκη, 1939, σ. 16.

θεν τοῦ Δουναβέως χώραν, ὑπέταξαν τοὺς ἐν τῇ πέραν τοῦ Αἰμου χώρα ἐγκατεστημένους Σλάβους, τοὺς ὁποίους ἀπώθησαν πρὸς νότον καὶ δυσμὰς μέχρι τῆς Ἀβαρίας ὡς ὑποτελεῖς αὐτῶν, ὅθεν καὶ ἡ συνεργασία.¹ Ἐκ τῶν βορειοτέρων τούτων μερῶν, ἀπαρτίζοντες κατὰ καιροὺς ληστρικὰς ομάδας, ἄλλοτε μικρὰς καὶ ἄλλοτε μεγαλυτέρας, κατήρχοντο εἰς τὰς πεδιάδας πρὸς λεηλασίαν, ἐπιτιθέμενοι ἐνίοτε καὶ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας ὁ φημιζόμενος πλοῦτος προσεῖλκυνεν αὐτοὺς ἰδιαιτέρως, ἴσως δὲ καὶ κατ' ἄλλων πόλεων, μὴ ἀναφερομένων εἰς τὰς πηγὰς. Βεβαίως δὲ εἶναι ἀπίθανον μικραὶ αὐτῶν ομάδες, πατριαὶ ἢ μικραὶ φυλαί, νὰ ἐγκατεστάθην σποράδην καὶ εἰς νοτιώτερα ἀοίκητα ὄρη, ἢ καὶ εἰς πεδιάδας, τὸ κέντρον ὅμως αὐτῶν, αἱ Σκλαβινίαι, εὗρίσκετο πάντοτε εἰς τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Στρυμόνος, πέραν τῆς κλεισούρας τοῦ Ρουπελίου καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐγίνοντο αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Βυζαντινῶν, ὁσάκις αἱ ληστρικαὶ αὐτῶν ἐπιδρομαὶ ἀπέβαινον πολὺ ἐνοχλητικά.

Τῆς αὐτῆς ληστρικῆς φύσεως ἦσαν καὶ αἱ θαλάσσιαι αὐτῶν ἐπιδρομαί, αἵτινες ἐκ τοῦ Στρυμόνος ὠρμώντο. Ἐχοντες πατροπαράδοτον τὴν τέχνην τοῦ γλύφειν πρωτογονικὰ μονόξυλα,² τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν εἰς τοὺς ποταμούς, ἀπήρτιζον ἐνίοτε πειρατικὰς ομάδας ἐκ τούτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐληλάτουν τὰς νήσους. Ἡ λέξις *στολός* διὰ τὰ ἀθροίσματα ταῦτα τῶν ληστρικῶν μονοξύλων εἶναι ὑπερβολικὴ.

Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς μετώκισε 30.000 ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Σλάβων εἰς τὴν Βιθυνίαν δὲν εἶναι ἀκριβές. Κατὰ τὸν Θεοφάνη³ ὁ Ἰουστινιανὸς «ἐπελέξατο ἐκ τῶν μετεκοισθέντων ὑπ' αὐτοῦ Σκλάβων καὶ ἐστράτευσε χιλιάδες λ'». Ἐπομένως τὸ σύνολον, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ μετοικισμὸς ἐγένετο σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, πρέπει νὰ ᾔτο πολὺ μεγαλύτερον, ἴσως μεγαλύτερον τῶν 80.000, εἰς ὅσους ὑπολογίζει αὐτὸ ὁ Lamanski. Ἐὰν μάλιστα ὑπολογίσωμεν ὡς συνήθως ἐκάστην οἰκογένειαν πρὸς πέντε ἄτομα, θὰ ἠδύνατο ὁ ἀριθμὸς νὰ ἀναβιβασθῇ καὶ εἰς 150.000.

Ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως ὅτι τὰ γεγονότα τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐν γένει καὶ πιθανῶς ἢ ἐκστρατεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (688) συνετέλεσαν εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Σλάβων καὶ ὅτι οἱ μετοικισθέντες εἰς τὸ Ὀψίκιον ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ καὶ ὅτι χάριν αὐτῶν ἰδρυθῇ ἐπισκοπὴ ἐν Μικρᾷ

¹ Πρβλ. Στ. Π. Κυριακίδου, Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Θεσσαλονίκη, 1916, σ. 19 κέ.

² Πρβλ. Θαύματα Βιβλ. II κεφ. I Migne P. G. τ. 116 σ. 1325. Ὁ θαυματογράφος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς τὴν ἐφεύρεσιν. «Ἐγένετο τοίνυν πλήθος ἀπειρον συναχθὲν ἀπὸ τε τῶν Δρογουβιτῶν . . . καὶ λοιπῶν ἔθνων, πρῶτως ἐφευρόντων ἐξ ἐνὸς ξύλου γλυπτὰς νῆας κατασκευάσαι . . . ὥσπερ κατεσκεύασαν ἐκ μονοδένδρων γλυπτὰς νῆας, ἀπείρους τὸν ἀριθμὸν ὑπαρχούσας.»

³ De Boor σ. 365 κέ.

Ἀσία, νομίζω ὅτι εἶναι ὑπερβολικὴ. Βεβαίως δὲν εἶναι ἀπίθανον μικρὸς τις ἀριθμὸς Σλάβων λόγφ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ ἐδέχθῃ τὸν χριστιανισμόν ἐνωρίτερον τῶν Βουλγάρων. Ὅτι ὅμως οἱ μετοικισθέντες εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ καὶ ὅτι χάριν αὐτῶν ἰδρῦθῃ καὶ ἐπισκοπὴ νομίζω ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα. Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν μετοικεσίαν αὐτὴν (692) ὁ Ἰουστινιανὸς κατάρτιζει ἐξ αὐτῶν τὸν ἐκ 30.000 «περιούσιον λαόν», τὸν ἐκλεκτὸν δηλαδὴ στρατόν,¹ τὸν ὁποῖον ἀποστέλλει κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἀλλ' ὁ *περιούσιος* οὗτος λαὸς ἀπεδείχθη κατὰ τὸν Γεώργιον τὸν Μοναχὸν *ἀνόσιος*,² διότι ἠυτομόλησε πρὸς τοὺς Ἀράβας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι δὲν εἶχε δεχθῇ τὸν χριστιανισμόν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠυτομόλει πρὸς τοὺς ἀπίστους. Ἐκ τούτου ὁργισθεῖς ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Θεοφάνους³ «ἀνείλε τὸ τούτων ἐγκατάλειμμα σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις παρὰ τῷ λεγομένῳ Λευκάτῃ, τόπῳ κρημνῶδε καὶ παραθαλασσίῳ κατὰ τὸν Νικομηδείαςιον κόλπον κειμένῳ». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ περιούσιος λαὸς ἠυτομόλησε, τὸ δὲ ὑπόλειμμα αὐτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐξωντώθη, τίνων χάριν ἰδρῦθῃ ἡ ἐπισκοπὴ; Ὁ Dvornik, εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, δύο ἐπισκοπὰς τῆς μητροπόλεως Νικαίας θεωρεῖ ὡς σλαβικὰς, τὴν τῆς Μοδρίνης καὶ τὴν τῶν Γορδοσέρβων. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν πρώτην, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα σχετίζει ἐτυμολογικῶς πρὸς τὴν σλαβικὴν λέξιν *modra* (= κυανοῦς), ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι ἤδη ὁ Στράβων ἀναφέρει ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ τόπον, ὀνόματι Μόδρα, ὁ δὲ Niederle ὁρθῶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς σλαβικότητος τῆς περιοχῆς, ἐκτὸς ἂν μεταφέρωμεν τοὺς Σλάβους εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος, διὰ δὲ τὴν δευτέραν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδείξῃ τὴν σλαβικότητα τοῦ ὅλου ὀνόματος τῶν *Γορδοσέρβων* καὶ ὄχι μόνον τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, τὸ ὁποῖον συνάπτει πρὸς τὴν φυλὴν τῶν Σέρβων, ἔπρεπε δὲ καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι ὑπάρχει καὶ γνησίᾳ λατινικὴ λέξις *servi*. Ἐὰν δ' ἐνεθυμεῖτο καὶ τὸν παροιμιώδη *Γόρδιον δεσμόν* καὶ ὅσας πόλεις καὶ τοπωνύμια ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μὲ τὸ ὄνομα *Γόρδος*, *Γόρδιον* κλπ., νομίζω ὅτι θὰ ἀπέφυγε νὰ στηρίξῃ ἐθνολογικὰ συμπεράσματα ἐπὶ τόσον ἐπισφαλοῦς ἐτυμολογίας. Ἀλλ' οὔτε καὶ διὰ τοὺς παλαιότερον ἐπὶ Κωνσταντος (658) μετοικισθέντας⁴ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἰδρῦθῃ ἐπισκοπὴ, διότι καὶ οὗτοι, καθ' ἃ λέγει ὁ Θεοφάνης, ὅτε «ἐπεστράτευσεν ὁ Ἀβδεράχμάν, ὁ τοῦ Χαλέδου, τὴν Ῥωμανίαν καὶ ἐν αὐτῇ ἐχείμασε καὶ πολλὰς ἐλυμήνατο χώρας... τούτῳ

¹ Ὁ συγγραφεὺς κακῶς ἐρμηνεύει τὴν φράσιν διὰ τοῦ «*à supernumerary corps*».

² Γεώργιος Μοναχὸς ἐκδ. de Boor σ. 730,5 καὶ λαβὼν τὸν *περιούσιον* ἐκείνον λαόν, μᾶλλον δὲ *ἀνόσιον*.

³ Θεοφάνης de Boor σ. 366,21.

⁴ Θεοφάνης de Boor σ. 347,6.

προσρυνέντες σὺν αὐτῷ ἐν Συρίᾳ κατῆλθον χιλιάδες πέντε, καὶ ῥηκίσθησαν εἰς τὴν Ἀπαμέων χώραν ἐν κώμῃ Σελευκοβόλῳ.¹ Τέλος εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἢ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἤρχισεν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλάβων ἀντιτίθεται καὶ ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα πληροφορία τοῦ Λέοντος, καθ' ἣν οὗτος ἐγένετο ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο. Σημειωτέον ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Λέοντος λεγόμενα περὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν περαιωθέντων τὸν Δούναβιν Σλάβων δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου λεγόμενα² περὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Χρωβάτων καὶ τῶν γειτόνων αὐτῶν Ζαχλούμων καὶ λοιπῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Βασιλείου τοῦ Α'. Ἐκεῖ ὁ Βασιλεὺς οὐδεμίαν *γραίκωσιν* ἐπεχείρησεν, οὐδὲ ὑπέταξεν αὐτοὺς ὑπὸ *Ῥωμαίους ἄρχοντας κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν τύπον*, ἀλλὰ «προεβίβλετο εἰς αὐτοὺς ἄρχοντας, οὓς ἐκεῖνοι ἤθελον καὶ προέκρινον, ἀπὸ γενεᾶς ἧς ἐκεῖνοι ἡγάπων καὶ ἔστεργον».

¹ Ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου καὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Vasiliev ἔκαμε καὶ ὁ ἐπανεκδοὺς τὸ κείμενον βελτιωμένον ἐπιφανῆς βυζαντινολόγος Grégoire ἐν τῷ μνημονευθέντι ἄρθρῳ του. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀμφότεροι ἀφῆκαν ἀπαρατήρητον, εἶναι τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ ἀφήγησις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἐν σχέσει πρὸς τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκστρατεύσας κατὰ Σκλαβίνιας καὶ Βουλγαρίας, «τοὺς μὲν Βουλγάρους πρὸς τὸ παρὸν ὑπνητηκότας ὤθησε, μέχρι δὲ Θεσσαλονίκης ἐκδραμών, πολλὰ πλήθη τῶν Σκλάβων, τὰ μὲν πολέμῳ, τὰ δὲ προσρυνέντα, παραλαβὼν, εἰς τὰ τοῦ Ὀψικίου διὰ τῆς Ἀβύδου περάσας κατέστησε μέρη». Ἐὰν ἡ ἀφήγησις ἐσταμάτα ἕως ἐδῶ, ἡ νικηφόρος ἐκστρατεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ θὰ ἐτερματίζετο μὲ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν αἰχμαλώτων εἰς τὸ Ὀψικιον. Ἀλλ' ὁ Θεοφάνης συνεχίζει. «Ἐν δὲ τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸν ὁδοστατηθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν τῷ στενῷ τῆς κλεισοῦρας μετὰ σφαγῆς τοῦ οἰκείου λαοῦ καὶ τραυματίας πολλῆς ἀντιπαρελθεῖν ἠδυνήθη.» Ἐὰν ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τῆς Ἑγνατίας, δὲν βλέπω ποῦ ἠδύνατο νὰ περιπέσῃ εἰς σοβαρὰν ἐνέδραν, ὥστε νὰ ἀποβάλλῃ μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἡ Ἑγνατία ὁδὸς ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπως καὶ βραδύτερον, πολὺ μακρὰν τῶν Βουλγάρων, ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ στενά, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη διέρχεται ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Θράκην, τῆς Πεντίνης καὶ τῶν Σαπαίων, εἶναι ἀσήμαντα, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπουν μεγάλας ἐνέδρας

¹ Ἐνθ' ἀν. σ. 348,16. Πρβλ. Στ. Κυριακίδου, Τὰ βόρεια ἐθνολογικά ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ. 19.

² Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν Βόνν. 129.

καὶ καταστροφάς. Τὰ μόνα μακρὰ καὶ φοβερὰ καὶ ὄντως κατὰλληλα δι' ἐνέδρας στενά, ὅπου ἐπανειλημμένως ἐστήθησαν ἐνέδραι καὶ ἐγιναν συγκρούσεις καὶ καταστροφαί, εἶναι τὰ στενά τοῦ Στρυμόνος, ἥτοι τοῦ Ρουπελίου, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ὁ Ἰουστινιανὸς κατώκισε Σλάβους πρὸς φύλαξιν,¹ καὶ βραδύτερον ὁ Νικηφόρος Ἑλληνας στρατιώτας ἐκ διαφόρων θεμάτων,² ὥς καὶ τὰ βορειότερον εὐρισκόμενα καὶ σήμερον καλούμενα Στενὰ τῆς Κρέσνας. Γεννάται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα, ποίαν ὁδὸν ὁ Ἰουστινιανὸς ἠκολούθησε κατὰ τε τὴν νικηφόρον ἐκστρατείαν καὶ τὴν θλιβερὰν ἐπάνοδον. Ἐὰν αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας μᾶς δίδει ὁ Θεοφάνης περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἶναι ἀκριβεῖς, καὶ δὲν ἔχομεν ἀφορμὴν νὰ ἀμφιβιάλλωμεν περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν, μολονότι δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, εἰς μόνον τρόπον ἐξηγητικῆς τῆς ὁδοῦ τῆς ὅλης ἐκστρατείας ὑπολείπεται, ὁ ἕξῃς. Ὁ Ἰουστινιανός, ὁρμηθεὶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔρχεται εἰς τὴν κλεισούραν τοῦ Στρυμόνος (τοῦ Ρουπελίου), ἀπωθεὶ τοὺς ὑπηνηκότας Βουλγάρους καὶ εἰσέρχεται δι' αὐτῆς εἰς τὰς Σκλαβινίας, τὰς ὁποίας νικᾷ καὶ αἰχμαλωτίζει, ὀρίζει δ' ἐξ αὐτῶν καὶ φύλακας τῆς κλεισούρας. Μέχρι τίνος σημείου προυχώρησε πρὸς βορρᾶν δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἡ Σαρδικὴ πάντως εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖθεν στρέφεται πρὸς δυσμὰς, ἀκολουθῶν δὲ τὴν κοιλάδα τῆς σημερινῆς Στρωμνίτισης, τῆς βυζαντινῆς δηλονότι Τιβεριοупόλεως, δι' ἧς ῥέει ὁ παραπόταμος τοῦ Στρυμόνος Πόντος, ἐξέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἀκολουθῶν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ φθάνει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἀποφασίσας κατόπιν νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀποστέλλει πρῶτον τὴν αἰχμαλωσίαν εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀβυδον, αὐτὸς δ' ἀκολουθῶν τὴν ἰδίαν ὁδὸν ἀνέρχεται διὰ τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Τιβεριοупόλεως, προφανῶς διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ ἐκ νέου τὰς Σκλαβινίας, καὶ δι' αὐτῆς κατέρχεται εἰς τὴν κλεισούραν τοῦ Στρυμόνος, ὅπου, διερχόμενος πλεόν ἀνύποπτος, ὑφίσταται τὴν ἐνέδραν τῶν Βουλγάρων, συνεργαζομένων πιθανότατα μετὰ τῶν ἀπίστων φυλάκων αὐτῆς Σλάβων. Διελθὼν κακὴν κακῶς τὰ στενά, φθάνει τέλος εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρών καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν Ἐγνατίαν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐχώρισα κατὰ τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπιστροφὴν τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διότι, ἐὰν συνώδευον αὐτὸν·

¹ Περὶ θεμάτων. Βλ. 50. Τὸ δὲ θέμα τοῦ Στρυμόνος τῇ Μακεδονίᾳ συντέτακται, καὶ οὐδαμοῦ τούτου λόγος ἐστὶ περὶ θέματος, ἀλλ' εἰς κλεισούρας τάξιν λελογίσται· καὶ Σκύθαι αὐτὸ ἀντὶ Μακεδόνων διανέμονται Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτήτου· ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Στρυμόνος καὶ ταῖς διαβάθραις τῶν κλεισούρων τούτους ἐγκατοκίσαντος.

² Βλ. Θεοφάνη de Boor σ. 481,10 καὶ 496,5. Πρβλ. Στ. II Κυριακίδου, Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ. 21.

κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἀσφαλῶς μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστη, θὰ διέρρεον πρὸς τὰς πατρίδας των. Μὲ τὴν πενιχρότητα τῶν πηγῶν δὲν νομίζω ὅτι ἡ λύσις, τὴν ὁποῖαν προτείνω, εἶναι ὀριστική. Θέτω μόνον τὸ μὴ τεθὲν μέχρι τοῦδε πρόβλημα.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν Μακεδονικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ εἶναι ἴσως δυσπρόσιτα τὰ περιοδικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθη ἡ ἐπιγραφή, παραθέτω ταύτην ἑνταῦθα κατὰ τὴν βελτιωμένην ἔν τισι λεπτομερείαις ἔκδοσιν τοῦ Grégoire.

- 1 Θεία δωρεά, φιλοτιμηθεῖσα τῷ ἁγίῳ καὶ πανενδόξῳ μάρτυρι Δημητρίῳ παρὰ τοῦ τῆς ὅλης οἰκουμένης δεσπότου Φλαυίου Ἰουστινιανοῦ τοῦ θεοστεφοῦς καὶ εἰρηνοποιοῦ βασιλ[έως τ]ῆς ἀλικῆς τῆς θεοφυλάκιου ἡμῶν | πόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἁγιωτάτου αὐτῆς ἀρχιεπισκόπου.

- 2 Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἀν[τοκράτω]ρ, εὐεργέτης, εἰρηνικός, Φλάνιος | 3 Ἰουστινιανός, πιστὸς ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλεὺς.

Δωρεά τῷ σεπτῷ ναῷ τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, ἐν ᾧ τὸ ἅγιον αὐτοῦ κατέκειται λείψανον.

- 4 Πρώτην φροντίδα διὰ παντός | κεκτημένοι περὶ τῆς συστάσεως ¹ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, ἐπ' αὐταῖς ταῦτα προῖναι βουλόμεθα, ὅσα πρὸς παραμυθίαν ² αὐτῶν καὶ συστατικὴν ³ τυγχάνουσιν πρόνοιαν. 5 ἔντεῦθεν γὰρ | λεπείσμεθα ⁴ καὶ τὸν στέφανον ἡμᾶς Θεὸν εὐαρεστούμενον ὑπερουσιεῖν αἰεὶ γίνεσθαι τῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ τὰς κατ' ἐκθρῶν ⁵ θαυσιλῶς ἡμῖν ἐπιχορηγεῖν ⁶ νίκας. Ἐπεὶ οὖν, παραγενομένων | ἡμῶν ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέῳ πόλει μετὰ τὴν τοῦ στέφανου ἡμᾶς Θεοῦ ὑπέρμαχον βοήθειαν, πείραν σύμμαχον εὐληφόντων 7 ἡμῶν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος | Δημητρίου ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν προαχθεῖσιν κατὰ ⁷ τῶν αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν πολεμίων διαφόροις πολέμοις, ⁸ 8 δίκαιον εἶναι κρίναντες ὥς συμμαχήσαντα ἡμῖν τοῖς τῆς | εὐχαριστίας νῦν ἀνταμείψασθαι αὐτὸν δώροις, donamus τῷ σεπτῷ αὐτοῦ ναῷ, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἀπόκειται λείψανον, ἐμφανῶς τοῖς ἀποῦσιν

¹ Ἡ ἐπιγραφή: συστάσεως.

² Ἡ ἐπιγραφή: παραμυθίαν.

³ Ἡ ἐπιγραφή: συστατικὴν.

⁴ Ἡ ἐπιγραφή: πεπείσμεθα.

⁵ Ἡ ἐπιγραφή: κατεκθρῶν.

⁶ Ἡ ἐπιγραφή: ἐπιχορηγεῖν.

⁷ Ἡ ἐπιγραφή: παρατάτων.

⁸ Ὁ Grégoire προτιμᾷ τροπαίους.

- 9 τὴν οἰκείαν | βοήθειαν χαριζόμενον¹ πᾶσαν τὴν ἀλικήν, τὴν οὖσαν
καὶ προσπ[αρ]ακειμένην ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέων μεγαλοπόλει, μετὰ
10 πάντων τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ | ἐξ ὑπαρχῆς δικαίων ἐπὶ τὸ ἔχεσθαι
τὸν αὐτὸν σεβάσμιον αὐτοῦ [ναδὲν τ]ῆς αὐτῆς ἀλικῆς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμ-
11 βρίου μηνὸς τῆς ἐνεσιώσης δευτέρας ἐπινεμήσεως καὶ εἰς τοὺς | ἐξῆς²
ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους κυριεύειν τε αὐτῆς καὶ δεσ[σπόζειν]
καὶ παῖσαν αὐτὴν εἰς οἰκεῖον ἀποφέρεσθαι κέρδος ὀνόματι φωταγωγίας
12 καὶ διαρίων | τοῦ θεοφιλοῦς κλήρου καὶ πάσης ἱερατικῆς ὑπουργίας,
ἔτι δὲ κ[αὶ] ὀνόματι βελτι]ώσεως τοῦ εἰρημένου σεπτοῦ ναοῦ, μὴ ὀφεί-
13 λοντος τοῦ αὐτοῦ ἐνδύξου ναοῦ ἥγουν τοῦ κατ'[αὐτόν] | θεοφιλοῦς
κλήρου κατ' ὅλον δῆποτε τρόπον παρέχειν ἢ ἐπινοεῖσθαι³ παρέχειν⁴
συντέ]λειαν ἔνεκεν τῆς παρὰ τῆς ἡμῶν γαληνότητος δεδορημένης
14 ἀλικῆς τῷ οἴῳ δῆποτε | στρατιωτικῷ προσώπῳ διὰ τὸ ὡς εἴρηται ὑπὲρ
τε φωταγ[ωγίας καὶ διαρίων τ]οῦ θεοφιλοῦς κλήρου καὶ λοιπῆς ἐκκλη-
15 σιαστικῆς χρείας φιλοτιμηθῆναι αὐτῷ παρ' ἡμῶν | τὴν τοιαύτην ἅπασαν
παντελευθέρην ἀλικήν [ὥστε ἐντεῦθεν ἀδιαλ]είπτως λειτουργούμενον
16 τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Δημήτριον πρεσβεύειν διὰ παντός | τῷ στέ-
φανι ἡμᾶς θεῷ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν εὐσεβοῦς βα[σιλείας, δπερ δῆλον
ἔσται πᾶσι τῇ ἐπιδ]είξει καὶ μόνον τῆς παρουσίας ἡμῶν εὐσεβοῦς δωρεᾶς.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη πλὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς σημασίας εἶναι σπου-
δαία καὶ ἀπὸ διπλωματικῆς ἀπόψεως. Εἶναι, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τὸ παλαιό-
τερον σφῶζόμενον ὑπόδειγμα τῶν κατόπιν ὀνομασθέντων χρυσοβούλλων λό-
γων, δι' ὧν οἱ αὐτοκράτορες ἐχορήγουν τὰς δωρεὰς αὐτῶν εἰς μονὰς ἢ
πρόσωπα, ἀπηλλαγμένας οἰασθῆναι φορολογίας ἢ ἄλλης ἐπηρείας, τὸ ὁ-
ποῖον, ἀντιγραφὴν ἐπὶ λίθου, προσηλώθη εἰς τινα τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ
ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πέτρου, ἐφ' οὗ καὶ ἐγένετο ἡ δωρεά, ὡς ἐξάγεται
ἐκ τῶν πρώτων, εἰσαγωγικῶν τῆς ἐπιγραφῆς, γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀσφα-
λῶς δὲν περιείχοντο εἰς τὸ ἐγγραφον. Τοῦτο ἀρχίζει ἐν στ. 2 διὰ τῶν λέ-
ξεων: Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου κτλ.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à
Thessalonique en 688. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Miscellanea Guillaume de
Jerphanion. I (= Orientalia Christiana Periodica, vol. XIII, N. I-II.
Roma 1947) σ. 355-368.

Ἡ πραγματεία αὕτη εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν προη-

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ: χαριζόμενος.

² Ἡ ἐπιγραφὴ: ἐξῆς.

³ Ἡ ἐπιγραφὴ: ἐπινοεῖσθαι.

⁴ Ἡ συμπλήρωσις παρέχειν ἢ παρέχων ἀμφίβολος. Θὰ προετίμων: οἶανδῆποτε.